

LJUBAVNI KANCONIJER MARINA DRŽIĆA

Rafo Bogišić

1.

Tiskajući cjelokupna Držićeva djela¹ Milan Rešetar je u opsežnom Uvodu govorio i o ljubavnim pjesmama velikog komediografa odnosno o zbirci »Pjesni ljuvene« koju je zbirku sam autor, Marin Držić, pripremio za tisak (1551).² Tim povodom ugledni istraživač bio se dotakao i najvažnijih pitanja koja se uz Držićeve »pjesni ljuvene« mogu postaviti: kad su nastale ove Držićeve pjesme, kakva im je veza s drugim Držićevim djelima, koje su im karakteristike i obilježja te kakva im je umjetnička vrijednost. Iako se ova pitanja mogu postavljati odvojeno, ona su — praksa je ubrzo pokazala — ipak međusobno povezana i sva zajedno su relevantna kad je riječ o Držićevu književnom djelu u cijelosti. Raspravljanje o bilo kojem od ovih pitanja nužno interferira s drugim pitanjima povezanim uz Držićevo književno stvaranje. To se osjetilo već u Rešetarovu raspravljanju, iako Rešetar nije imao namjeru Držićevu liriku potanje raščlanjivati.

Ocijelivši iz Držićevih »Pjesni ljuvenih« prvih devetnaest pjesama u kojima se izričito i dosljedno govori o »ljuvenom služenju« okrutnoj »gospoji«, a smatrajući da druge pjesme zbirke nisu ljubavne,³ Rešetar je bio mišljenja da su te ljubavne pjesme plod autorove mladosti i da su nastale prije Držićeva odlaska u Italiju.⁴ Ugledni istraživač je ustvrdio kako su te pjesme ispjevane »sasvim prema načinu Šiška i Džore«,⁵ kako Držićeve pjesme svojom književnom vrijednošću ne znače mnogo. Rešetar zaključuje da Držić »nije bio lirski pjesnik pa nije svojim lirskim pjesmama sebi stvorio mjesto u historiji naše književnosti već svojim dramama.«⁶ Pretpostavku kako je sačuvan samo mali broj Držićevih ljubavnih pjesama Rešetar prati izjavom kako to i nije šteta jer »nekoliko lirskih pjesama više ili manje kod Držića malo znači.«⁷

Nakon ovih Rešetarovih zaključaka Držićevoj lirici nije se posvećivala pažnja. Ostajući u sjeni dramskog rada, ljubavna poezija velikog komediografa nije zanimala istraživače ni kritičare. Pretpostavke i zaključci koje je formulirao Milan Rešetar prihvaćeni su bez rezerve i ponavljahu se u pri-

godama kad god je bila riječ o ljubavnoj poeziji Marina Držića. Kako se ti zaključci podudarahu s nekim tvrdnjama koje su se javile i prije Rešetarova izdanja Držićevih djela,⁸ i kasniji, pa i najugledniji književni historičari nisu se upuštali u raščlanjivanje Držićeve ljubavne poezije nego su stare tvrdnje prihvaćali, na svoj način ih modificirali i tako ih činili sigurnijima i čvršćima.⁹ Činilo se da se stanovitom mišljenju i ocjeni Držićeve lirike nema što dodati.

Takvo stanje nije moglo trajati unedogled. U sveopćem intenziviranju zanimanja za književno djelo Marina Držića moralo je doći i do novijeg i svježijeg zanimanja i za Držićevu ljubavnu poeziju. To se i dogodilo, pa se u novije vrijeme javilo nekoliko napisa i o tom dijelu Držićeva opusa, iako ni do danas — to treba odmah reći — nismo dobili iscrpniju studiju — monografiju o tom aspektu Držićeva književnog stvaranja.

U kraćoj raspravi »Marin Držić — petrarkist« upozorio sam kako se neki stavovi i zaključci Milana Rešetara ne mogu održati, kako ih treba podržati reviziji.¹⁰ Ne možemo npr. u poeziji jednog petrarkista odijeliti one pjesme u kojima se opisuju »gospojine« ljepote i »gizde« i u kojima se izriče bol zbog »gospojine« okrutnosti, pa samo te i takve pjesme smatrati ljubavnima i petrarkističkima. Petrarkizam je bio složeniji fenomen, i to se može osjetiti i u djelu Marina Držića. Veliki komediograf ima petrarkističkih pjesama, odnosno pjesama s petrarkističkim elementima za koje sa sigurnošću znamo da su nastale u Držićevoj zrelijoj dobi nakon povratka iz Italije. Sve Držićeve »Pjesni ljuvene«, posebno početni dio koji osim »ljuvenog tuženja« zbog okrutnosti ljubljene žene sadrži pjesme u povodu smrti Fjore Šumičić, dvije duhovno-elegične pjesme okrenute Bogu te pjesma »Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikulinovu (Gunduliću)« čine jedinstvenu cjelinu što je pri spremanju za tisak i formalno naglašeno napomenom »Svrha« nakon ove posljednje pjesme. Uostalom, i u Držićevim scenskim djelima, npr. u pastoralama, znao se Držić očitovati kao petrarkist jer govoriti o ljubavi u jednom vremenu moglo se samo na petrarkistički način. Mjestimična ironija prema petrarkističkoj slatkorječivosti ne znači u Držićevim djelima totalnu osudu jednog izraza i odnosa nego predstavlja i znači scensko-funkcionalni i motivsko-stilski element u naglašavanju različitih stavova, odnosa i životnih dobi aktera. Želio sam reći da je književno djelo Marina Držića složen fenomen u kojemu se osjeća istovremena prisutnost dvostrukosti i suprotnosti (proturječja) tj. dijalektičko jedinstvo pojava koje su samo prividno u naglašenom proturječju, a one su u književnosti renesanse koegzistirale u jedinstvu.

Držićevim petrarkizmom pozabavio se zatim Svetozar Petrović. Prihvaćajući misao da Držićeve ljubavne pjesme nisu isključivo rezultat Držićeve mladosti nego su nastajale u duljem vremenskom razdoblju, Petrović se posebno zanimao za Držićeve petrarkističke umetke u scenskim djelima.¹¹ U tom pogledu Petrović drži da treba razlikovati pojedine varijante petrarkizma u dubrovačkih pjesnika, pa smatra kako Držićev odnos i stav, odnosno Držićevu upotrebu ljubavnih stihova u pojedinim scenskim djelima i pojedinim scenama treba objašnjavati ne Držićevim općim stavom prema petrarkizmu nego odnosom Marina Držića prema nekoj stanovitoj petrark-

kističkoj varijanti koja mu je osobno bila daleka i neprihvatljiva (tj. bliža i prihvatljivija) pa onda i smiješna. Tako npr. Petrović ne sumnja u to da ilustrirajući svoj stav, a i gradeći komičnu funkcionalnost i fakturu svojih komedija u tim djelima, Držić nije upotrebljavao onakve petrarkističko-ljubavne stihove kakve je sam pisao, nego onu varijantu te poezije koju je smatrao zastarjelom i preživjelom, dakle smiješnom. Iako je, prema tome, zaključio je Svetozar Petrović, Marin Držić kao ljubavni pjesnik išao putem svojih prethodnika i učitelja, očitovao je pri tome i vlastiti stav i izbor: i u pogledu stila i jezika; a i s obzirom na opći odnos.¹²

Svoje mišljenje o književno-pjesničkoj vrijednosti Držićeve ljubavne poezije rekao je i Josip Torbarina. Učinio je to, doduše, u sklopu cjelokupnog »osvrta« na pjesničke elemente u Držićevu opusu ali je ipak u prvom dijelu svoje studije potanje analizirao i Držićev petrarkističko-ljubavni doprinos. Spomenuvši već poznato i općeprihvaćeno stanovište književnih historičara kako Držićev petrarkistički doprinos nema većeg značenja, Torbarina je ipak upozorio na neke elemente Držićeve ljubavne poezije koji su vrijedni pažnje i cijene. Torbarina na temelju uvida tematsko-motivskog, stilskog i komparatističkog zaključuje »da je kanconijer Marina Držića derivativan, konvencionalan i da s gledišta pjesničkog izraza ne donosi ništa novo«, ali se ipak među Držićevim ljubavnim pjesmama »nađe tu i tamo« poneka »oživljena stara metafora, po koji osvježeni otrcani motiv«. U nekim stihovima Torbarina je naslutio »spontanost budućeg komediografa« i »nativnu svježinu« pjesnika. Na ponekim mjestima osjetio je »iskrenost i toplinu pjesnikove inspiracije«, a posebno mu je »zanimljiva« ona pjesma u kojoj se spominje »rika« (Rijeka—Ombla) — »prislavne gdi vile // vašega jezika slatke pjesni dile«, i za koju i Torbarina, kao i Rešetar, pretpostavlja da je možda nastala za vrijeme Držićeva boračka u Italiji.¹³

Jedan od najboljih poznavalaca Držićeva teatra Frano Čale nije se potanje zanimao Držićevim ljubavnim pjesmama. Ipak punu pažnju posvetio je Držićevu petrarkizmu ali gotovo isključivo njegovoj ironičnoj varijanti, dobro poznatoj u Držićevim scenskim djelima, pa je u skladu s time Držićev petrarkizam vidio i objašnjavao u prvom redu kao naglašeno očitovanje autorova antipetrarkizma, tj. izrugivanje i osudu petrarkizma. Postojanje pak i običnog petrarkizma koji se u Držića ne može mimoići objasnio je i Čale Držićevim plaćanjem danka »određenoj tradiciji i popularnosti žanra«. Čale je prihvatio tezu kako su petrarkizam i antipetrarkizam koegzistirali »u šesnaestom stoljeću na Apeninskom poluotoku i svuda gdje je dopirala talijanska pjesnička moda«, pa je tako dolazilo »i do koegzistiranja petrarkizma i njegove negacije u istog pisca«. Dakako, u dvostrukosti Držićeve orijentacije (kao u boga Jana — J. Torbarina) mnogo snažniji umjetnički poticaji i ostvarenja bila su na strani petrarkističko-idiličke tradicije ljuvenog skladanja nego upravo na drugom kraju kontrapunkta: u sferama životnog, običnog i svakodnevnog, u sferama koje su dale nasimjanog i misaonog komediografa.¹⁴

Držićevu ljubavnu poeziju pažljivo je čitao i posvetio joj odgovarajuću pažnju Marin Franičević, autor monografije o hrvatskoj renesansnoj književnosti. Promatrajući i ocjenjujući Držićevu ljubavnu liriku u sklopu sve-

ukupne hrvatske petrarkističke poezije i Držićeva djela u cijelosti, Franičević piše da »ne treba previdjeti ni to da se Držić i u pjesmama javlja kao vješt stihotvorac koji uprkos klišejima, ustaljenom leksiku i izlizanoj metaforici, pokazuje neke lirske mogućnosti, napisavši nekoliko stihova koji ga stavljaju u glavni tok naše renesansne poezije tako da se njegova leutaška versifikacija ne bi mogla lako preskočiti ni da je nije pisao budući veliki komediograf«. Franičević pronalazi u Držićevim pjesmama »i takvih lirskih pasaža, poetskih iskara koji daju naslutiti istinskog pjesnika« pa zaključuje da će i u »pjesmama Držić najaviti svoju nadarenost« i »dati nagovještaj vlastita glasa«. Osim vještine u versifikaciji i trenutaka naglašene osobne prisutnosti, Franičević u Držićevim ljubavnim pjesmama uočava mjestimično »i kakvu naivnu toplinu«. ¹⁵

Možemo, tako, zaključiti da su nakon Rešetara noviji istraživači uočili neka temeljna obilježja, pa onda i neke kvalitete a zatim i značaj Držićeve ljubavne poezije. Klasična metaforika i također već utvrđeni i dobro poznati dubrovački frazarij i petrarkistički kanon nisu potpuno zapriječili Marina Držića da usprkos tim teškim okvirima i okovima manifestira i svoju osobnost. Istina, Držićeve pjesničke kvalitete više su došle do izražaja — to su istraživači i primijetili! — u popratno-prigodnim pjesmama koje je Držić uključio u svoje »pjesni ljuvene«, nego u samim ljubavnim pjesmama. Više osobnog poticaja, više žara i ponesenosti, više uvjerljivosti nalazimo u pjesmama koje ne spadaju u sam petrarkistički kanonijer. Međutim, kao što je već rečeno, te pjesme su s ljubavnom Držićevom poezijom neposredno povezane i one se, razmišljajući na relaciji općeg petrarkističkog — pjesničkog opredjeljenja i doprinosa ne mogu od ljubavnih pjesama sasvim odijeliti. To kao da je bilo jasno i autoru, pa je svoju zbirku i nazvao »Pjesni ljuvene« iako u zbirci nisu samo čisto petrarkističke ljubavne pjesme.

Noviji istraživači su, proširivši i produbivši pitanja koja je u svezi s Držićevom ljubavnom poezijom postavio Milan Rešetar, zašli i prodrli u sfere koje su relevantne i bitne u sklopu određivanja Držićeva književnog statusa i mjesta uopće. Pored prvotnih faktografskih, biografskih i književno-historijskih pitanja o Držićevu književnom djelovanju i razvoju, naišla su pitanja na relacijama novih sfera, pitanja koja treba da odgovore koliko je u svoju ljubavnu poeziju Marin Držić unio osobnog stava, dara i odnosa, kakav je zapravo njegov odnos prema petrarkizmu koji je naslijedio i »oko sebe« vidio i kako je, s kolikim uspjehom i kakvim pjesničko-umjetničkim rezultatima ostvario vlastitu želju da u općem sklopu petrarkističkog pokreta i sam djeluje, da se i u tom području kao osobnost manifestira. Pitanja, pretpostavke i zaključci Svetozara Petrovića, Josipa Torbarine i Marina Franičevića mogu biti putokaz kojim treba da krene budući pisac monografije o lirskom pjesniku Marinu Držiću.

Pa ipak, čini se, da ni oni drugi, prvotni i obični, faktografski, biografski i kulturno-historijski problemi povezani uz ljubavnu poeziju Marina Držića nisu svi riješeni. Kao da nisu uočene ni iscrpljene sve prvotne faktografske mogućnosti koje nam u proučavanju Držićeva petrarkizma mogu pomoći.

Već je rečeno da je među prvim pitanjima povezanim uz Držićevu ljubavnu poeziju bilo postavljeno pitanje o vremenu nastanka tog dijela Držićeva opusa. Ovo pitanje je od izuzetne važnosti. Ono se povezuje ne samo uz kompleks pitanja oko književnog puta i razvoja jednog autora, nego i uz neka druga pitanja povezana uz pjesnički i ljudski status Marina Držića te, zatim, uz pitanje složenosti pjesničkog opredjeljenja ne samo u ovog autora nego i u autora ove epohe uopće. Postavlja se, naime pitanje kako treba uočiti i objasniti istovremene različite književne manifestacije u jednog istog autora i u istoj epohi. Može li se u Marina Držića govoriti o oštro zacrtanom putu razvoja književnog djelovanja u kojemu je jedno područje, jedna vrsta i jedan oblik smjenjivao i zamjenjivao drugi, ili je ovaj i inače neobično kompleksni autor istovremeno pripadao različitim usmjerenjima i opredjeljenjima. Konačno, čini se da se u svezi s Držićevim kanconijerom mogu uočiti i neki postupci koji skrivaju i otkrivaju karakter jednoga osobitog čovjeka, postupci koji nas u Držića ne iznenađuju.

U ovom trenutku, a u svjetlu navedenih pitanja, zanimaju nas samo Držićeve ljubavne pjesme, tj. prvih dvadeset pjesama u zbirci »Pjesni ljuvene« iz izdanja 1551. g.¹⁶ Iako te pjesme, kako je već rečeno, ne možemo oštro dijeliti od prigodnih pjesama i stihova koji im slijede i koje je već Držić uključio u zbirku spomenuta naziva, one su ipak u stanovitom smislu nešto posebno. Za razliku od drugih pjesama zbirke, to su prave ljubavne, petrarkističke pjesme, one predstavljaju i znače iako mali ipak jedan cjeloviti petrarkistički kanconijer. Pjesme u povodu smrti Fjore Šumičić (br. 20 i 21), pjesme u kojima pjesnik govori o svojoj aktualnoj duhovno-idejnoj orijentaciji (br. 22 i 23), pjesma »Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikulinovu (Gundulić) Marin Držić« (br. 24) u kojoj se Držić brani od optužbi plagijata, »Tužba Ljubmirova od komedije TIRENE« (br. 25) i »Prolog drugi komedije prikazane u Držića na piru« (br. 26) — imaju ipak svojevrsnu motivaciju, jedan novi i drukčiji poticaj, pa primarno genetički nisu neposredno povezane uz onaj prvotni i dobro poznati petrarkistički izvor i proces, ljepotu, dobrotu i okrutnosti »gospoje« kojoj nije moguće odoljeti. Zato, a i zbog svega što se u povodu ovog a i općeg, pravog i čistog petrarkističkog opredjeljenja može o Držiću zaključivati i pretpostavljati, ove pjesme zaslužuju posebnu pažnju i poseban tretman.

Proučavajući Držićeve ljubavne pjesme, treba imati na umu podatak da su te pjesme sačuvane i čitaocima predstavljene u redakciji i izboru iz 1551. g. Ljubavne pjesme tog izbora kolikogod nam mogu pružiti sliku o Držićevoj ljubavnoj poeziji, nisu istovjetne s Držićevom ljubavnom poezijom u cijelosti. Mi danas (kao što je Rešetar sasvim dobro pretpostavio) nismo nimalo sigurni da je Držić sačuvao sve svoje ljubavne pjesme.¹⁷ Nismo, također, sigurni da Marin Držić uključujući svoje ljubavne pjesme u izdanje svojih djela 1551. g. nije vršio ne samo izbor u kvantitativnom pogledu nego da nije obavljao i poneke izmjene i zahvate u sam tekst svojih ljubavnih pjesama. Sve to, dakako, ako baš sve ove pjesme koje su objav-

ljene nisu nastale u posljednje vrijeme, u što ne treba vjerovati. Kao što je teško pretpostaviti da je Držić opredjeljujući se za skladanje pjesni ljuvenih napisao samo devetnaest takvih pjesama, isto tako je teško povjerovati da pripremajući za tisak svoje i prije nastale pjesme nije učinio u tekstu nikakav ispravak ili promjenu. I jedan i drugi zahvat treba pretpostaviti pa s njima i računati.

Računati s takvim zahvatom, s obzirom na umjetnički domet poezije mladog Držića, nije moguće, a nije ni relevantno. Pred nama je Držićeva zbirka ljubavne poezije u stanovitom obliku i moramo je uzimati u obzir onakvu kakvu je imamo kad analiziramo Držićevu poeziju i Držićevu opću pripadnost petrarkističkom svijetu i petrarkističkom kompleksu. Pa ipak te Držićeve ljubavne pjesme, odnosno njegov kanconijer u cijelosti ukazuje nam se u posebnom svjetlu i izaziva svojevrsne zaključke ako ga promatramo u sklopu drugih pjesama kojima ga je Držić okružio i kao prvi dio zbirke predstavio.

Stanovitu jasnoću u sistematizaciji, a i pomoć pri određenju karaktera Držićeve ljubavne poezije, trebalo bi da pruži sigurno saznanje o vremenu postanka tih pjesama. Rešetar je, vidjeli smo, bio mišljenja da su Držićeve ljubavne pjesme plod autorove prve mladosti, da su nastale prije Držićeva odlaska u Italiju. Tako su mislili i drugi. Za takav zaključak, međutim, nemamo zadovoljavajućih argumenata. Ne možemo prihvatiti tvrdnju kako Držić pošto je došao u »neposredni dodir s talijanskim teatrom, bes sumnje nije zatim više mario ni za što drugo već za pozorište i pozorišne predstave i drame«. ¹⁸ Držićeva scensko-dramska djelatnost nije morala isključiti skladanje pjesni ljuvenih. Ono što možemo prihvatiti, i što je vjerojatno, to je mogućnost da je Držić zaista u mladim danima započeo pisati ljubavne pjesme, da je upravo tim načinom i oblikom započeo i on svoju književno pjesničku djelatnost.

Za ovakav zaključak kao da imamo potvrdu i u samog autora. U uvodnoj pjesmi svog kanconijera, u pjesmi kojom autor svoj kanconijer predstavlja, obraćajući se čitaocima, Držić informira da je svojoj gospođi počeo »služiti« u ranoj mladosti i da je zbog toga dugo patio. Priča kako se ni on (kao ni drugi) nije mogao othrvati snazi ljubavi, slomila ga je gospojina dobrota i ljepota

*Koji sam sužan bio mladosti moje cvit
otkad je procastio, a toj ni mogao skrit
niz blido lice ovoj plač ki sam prolivao
i iz srca uzdah moj koji sam podirao,
kunući nemilos gospođe svih vila
nemilos u milos kâ se je stvorila*

(9—16)

Sad, međutim, tj. u trenutku kad sprema izdanje svojih pjesama i kad komponira ovu uvodnu pjesmu kojom svoje ljuveno skladanje predstavlja čitaocima, sad je stanje u tom pogledu sasvim drukčije. Sad Držić izjavljuje kako je ljepotu i dobrotu, a time i smisao življenja i pjevanja, pronašao na sasvim drugoj strani:

*Ma sada poznam ja er sve što svit ljubi
u vjetar ide tja i sve se, jaoh, gubi
nego što slidimo put višnje dobrote
u kojoj vidimo sve vječne ljepote.*

(27—30)

Ovakvo novo raspoloženje i novu Držićevu orijentaciju nalazimo i u još dvije Držićeve pjesme što slijede iza »klasičnog« ljubavno-petrarkističkog kanconijera (to su pjesme br. 22 i 23). U prvoj Držić sasvim jasno, odmah na početku ponovno formulira i obrazlaže svoj zaokret o kojem nas je bio informirao već u uvodnoj pjesmi. Držić kaže:

*Ktje mi se nekada i bi me žuđenje,
u srcu mom sada drugo je hotjenje.*

(1—2)

da zatim izjavi kako se sada »staje s pameti«, kako »se kaje« zbog onoga što je »ufao i žudio«, kako ga je »razložna krepos« izbavila sile i vlasti pod koju ga je bila stavila »ljubav i lipos«. Sad je »slobodan uze« u koju se bio »zapleo« dok je »pozirao ličce rumeno« svoje gospoje od čega je imao samo »nemilos« i »žalos«. Sad je konačno slobodan i u »vas glas« kaže kako »minu svasma vlas« ljubavi, kako su sada »zaman ognjene strile« koje sada ljubav »trati«, a koje su ga nekada ranjavale. U drugoj (br. 23) pjesmi, kao zaključak iz svog osobnog iskustva pjesnik poručuje svijetu da se ostavi »tamnosti«, da »dvigne oči« k nebesima — »gdi sunce s istoči sad tvoj vid otvora«.

Ne bi dakle trebalo sumnjati da je sada, u vrijeme neposredno prije 1551. g. kad je pripremao i oblikovao izdanje svojih pjesama, za Marina Držića petrarkističko skladanje pjesni bila stvar prošlosti. U ovo vrijeme prema onome što smo, eto, od njega samoga čuli on više takve pjesme ne piše. Promijenila se pjesnikova idejna konstelacija, promijenio se njegov cjelokupni odnos prema životu i skladanju pjesni. Uvodna pjesma u kanconijeru i ove dvije »duhovne« pjesme nakon kanconijera i nakon pjesama o smrti Fjore Šumičić kao da još jednom potvrđuju tezu kako je komponiranje ljubavno-petrarkističkih pjesama za Marina Držića sada (pred 1551) bila zaista stvar prošlosti. Jedino bi ostalo nejasno, i to se prema navedenim izjavama ne može utvrditi, do kada je trajalo Držićevo »služenje« gospoji koje je bilo započelo u »cvitu mladosti« i zbog kojega je prolijevao suze »niz blido lice«. Prema gornjim izjavama, mi dakle znamo kad je počeo ali ne i kad je prestao pisati ljubavne pjesme. Je li se promjena odigrala mnogo prije ovog vremena, tj. mnogo prije 1548—1549. kad je pripremao svoje izdanje pjesama i kad su — to sigurno znamo⁴⁹ — nastale neke pjesme zbirke, ili se taj zaokret zbilo i zbivao upravo u ovo vrijeme, dakle »sada«.

Pa ipak stvar nije tako jednostavna. Ne samo da ne možemo prihvatiti tezu da je ljubavne pjesme Držić pisao samo u mladim danima, nego isto tako ne možemo, unatoč autorovim izjavama, bezrezervno prihvatiti zaključak kako pjesnik Marin Držić zaista sada, tj. pripremajući knjigu i zbirku za tisak nije više pisao i ljubavno petrarkističke pjesme. Ima, naime, u istoj knjizi, u izdanju iz 1551. g. pjesama i stihova za koje sigurno znamo da su nastale »sada«, a u kojima autor govori o sebi kao o pjesniku koji upravo sada piše i pjesme ljubavno-petrarkističkog usmjerenja.

O svom »sadanjem« pjesničkom radu govori Držić u dva navrata: u pjesmi Sabu Nikulinovu i u prologu TIRENE, dakle u djelima koja su sigurno nastala u novije vrijeme, u vrijeme kad je zbirku spremao za tisak a to je razdoblje neposredno prije 1551. g. Stihove iz TIRENE u kojima Vučeta govori o Marinu Držiću:

*Taj mladač sad pjesni tej spijeva kraj rike
da ljudem duh bijesni od slasti tolike,*

(72, 126—127).

koje bismo mogli shvatiti kao sadanje, aktualno priznanje da pjeva petrarkističke pjesme treba, po svemu se čini, ipak povezati uz stihove koji slijede neposredno nakon toga distiha i koji se odnose na TIRENU:

*Taj stavi u pjesan nesreće Ljubmira
i vile ljuvezan i divjač satira;
taj složi čim će sad izabrana mladost
proslavit ovi grad i puku dat rados.*

(129—132).

Time bi se sva tri distiha kao jedinstvena cjelina odnosila na aktualnu predstavu TIRENE, odnosno na TIRENU kao književno-pjesničko djelo (kao »pjesan«), pa »pjesni« o kojima Držić govori ne bi se odnosile na ljubavno-petrarkistički kanconijer nego uopće na pjesni, tj. na stihove u kojima slavi »ovi grad« i puku »daje rados«.

Isto tako i stanoviti stihovi iz poslanice »Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikulinovu« koji kao da se odnose na idilično-petrarkističko pjevanje mogu se shvatiti i kao tvrdnja, kao dokaz da Držić piše u stihu uopće, da komponira pastirske igre. To su stihovi u kojima Držić upozorava prijateljski raspoloženog vlastelina Saba Gundulića da i on, Marin Držić, piše pjesme:

*Poslušaj s ljubavi Držića pri vodi
u slavnoj dubravi ki s vilam dan vodi
s kim opći i hodi nekada i Džore
i Šiško izvodi tanačac kraj gore,
a večera do zore spijevaje taj pjesni
zemlja, lijes i more od slasti ter bijesni,*

(5—10)

iako već u tim stihovima ima naglašenih indicija da je riječ ne samo općenito o pisanju stihova (dakle pastoralala) nego upravo stihova po uzoru na Šiška Menčetića i Džoru Držića, dakle stihova i pjesama ljubavno-petrarkističkog karaktera.

Međutim, u istoj toj obrambenoj i polemičkoj pjesmi, poslanici vlastelina Sabu Gunduliću koja je kao što je poznato nastala »sada«, tj. nakon TIRENE i nakon otvorenih kleveta o plagijatorstvu nalaze se pri kraju pjesme, dakle u njezinu zaključnom dijelu, stihovi u kojima Marin Držić kao i na početku upozorava vlastelina Gundulića na svoj aktualni pjesnički status. Upravo tim stihovima želi Držić naglasiti koliko su osnove neosnovane jer — eto — pjesme piše i on, Marin Držić, a ne samo Čavčić. Neki od tih stihova, kao npr.

*A tko zna ako i sad i Držić, ištući
steći čas, ovi grad prosvijetli pojući!*
(61—62)

mogu se također odnositi na Držićevu književno-pjesničku djelatnost općenito, dakle i na pastoralu koja je u stihu i barem djelomično petrarkistički intonirana. To bi se moglo reći i za stihove.

*Slavici od gore jur pjesni mē znaju
od zore do zore na kē mi odpivaju,*
(23—24)

premda ne moramo isključiti mogućnost da i u tim stihovima Držić misli i na svoje ljubavne, petrarkističke pjesme koje i sada sklada. Ali upravo ovdje, na kraju poslanice, dakle na mjestu gdje se stavlja sva težina argumenta, gdje treba da dođe najuvjerljivija informacija nalaze se stihovi koji se nedvosmisleno odnose upravo na ljubavnu poeziju klasičnog petrarkističkog tipa:

*Nika vil, uresna prislavna kâ mene
lipotom zaveza ter mlados mâ vene,
kraj rike studene užiče na svak čas
na pjesni ljuvene, da se dam svasma vas,
u pjesneh da svu čas od svita postavim
nje gizde u vas glas i lipos da slavim.*
(65—70)

A nakon tih stihova pjesnik odlučno izjavljuje:

*. učinit tko će toj
da ikad ostavim sej pjesni, bože moj!*
(71—72)

Čini se da ne može biti sumnje kako je ovdje riječ o pjesnikovoj aktualnoj obuzetosti »gospojom« što je sada izazvalo dobro poznati petrarkistički slijed događaja i zbivanja: lijepa vila zavezala ga je ljepotom, mladost mu zbog toga vene, što se sve onda pretvorilo u žestoki (plameni) poticaj da

piše ljuvene pjesme, da se tome čitav preda i u pjesmama proslavi njezine gizde i ljepotu. Nije, vidjeli smo, izostalo ni obećanje da će na tom putu i ustrajati.

Ovaj poznati petrarkistički put i proces Držić je izrekao i riječima (frazama i izričajima) kojima se služi i u kanconijeru, pa sve to kao da ne daje mjesta sumnji o čemu je riječ na kraju Držićeve poslanice Gunduliću. Sve je to izrečeno u pjesmi kojom se Držić želi dokazati kao pjesnik u trenutku kad mu se to pokušava osporiti. Pa ako čak i ovi stihovi znače opis početnog stanja u kojemu se nalazi autor pri odluci da piše pastorage, opet je to u izrazitoj suprotnosti s onim što je proklamirao u uvodnoj pjesmi kanconijera i u dvije duhovno-elegične pjesme u kojima se želi predstaviti kao novi čovjek.

Što treba pomisliti? Je li Marin Držić govorio potpunu istinu kad je u uvodnoj pjesmi objavljenih petrarkističkih pjesama o tim svojim pjesmama govorio kao o nečemu što spada u prošlost, što ga više ne zanima i do čega on ne drži? Je li zbog nekog razloga Marin Držić prikrivao istinu da i sada piše ljubavne pjesme, pa ljubavno-petrarkističke pjesme ovdje u tiskanom obliku želio prikazati kao rezultat prošlosti, mladosti? Možemo li pri tome s jednakom vjerojatnošću pretpostavljati da je Držić i »sada« nakon povratka iz Italije, ili možda još u Italiji, pisao petrarkističke pjesme ali je tu istinu, eto, ovdje u tiskanom obliku premjestio u daleku prošlost? Ili je možda Marin Držić, želeći Saba Gundulića uvjeriti da i on piše pjesme svoje stare, mladenačke pjesme želio prikazati kao »sadanje«, svoju već prošlu mladenačko-pjesničku petrarkističku preokupaciju prikazati kao sadašnje aktualno opredjeljenje? Ali u tom slučaju izjava iz uvodne pjesme veoma brzo bi ga dovela u nezgodan položaj. Kako objasniti ovo proturječje i nesporazume na koje nailazimo u zbirci »Pjesni ljuvene« Marina Držića? Kako objasniti činjenicu da Marin Držić u okviru jedne male zbirke, u istoj prigodi i u istom trenutku, izlaže i zastupa sasvim različite koncepcije, očituje sasvim različite odnose? Je li pred nama još jedna nerješiva zagonetka na kakve smo u životu i književnom djelu Držićevu već navikli?

Kolikogod se to činilo čudnim i neobičnim, čini se ipak da rješenje zagonetke nije teško pronaći.

U prvom redu treba ponoviti da se Marin Držić sada, u godinama neposredno prije 1551, dakle kad za tisak sprema TIRENU, VENERU i STANCA te svoj petrarkistički kanconijer, nije odrekao petrarkizma ni »ljuvenog skladanja pjesni«. Treba kao apsurdnu odbaciti pomisao da bi se on »sada« sebi sklonom Sabu Gunduliću predstavljao starim pjesmama i starim opredjeljenjem. Marin Držić upravo sada slavi Šiška Menčetića i Džoru Držića smatrajući se njihovim nasljednikom,²⁰ sada piše TIRENU, pri čemu ljubavne izljeve i boli Ljubmira (ime iz Džorine pastorage) izriče stihovima iz vlastita kanconijera,²¹ sada se predstavlja kao pisac i pjesnik što s vilom boravi kraj »rike« i, konačno, sada posvećujući punu pažnju svojim ljubavnim pjesmama te pjesme skuplja, odabire, prepisuje i priprema za tisak; upravo sada tiska svoj kanconijer komponiran sasvim u duhu »služenja gospoји« i »umiranja« zbog njezine okrutnosti. Tiska te pjesme, a u posveti »svojim prijateljima« odaje kako su ti prijatelji njegove pjesme »ljubili

i scijenili«. Svaki je htio Držićeve pjesme imati (»od kojih svaki vas hoće da mu dar učinim«), a on ne mogući prijateljima ne ugoditi smislio je da će to moći jedino ako svoje pjesme tiska (»ni mogu pismom svim zadovoljno učinit ovako kako stampom«).²² Nema nikakva razloga ni povoda da pretpostavimo ili zaključimo kako »prijatelji« nisu znali i za njegove ljubavne pjesme pa ih i željeli, odnosno nema nikakva razloga da iz zanimanja prijatelja za Držićeva djela i iz autorova emotivnog odnosa prema svojim »pjesmama« isključimo ljubavno-petrarkistički kanconijer. Ne možemo, dakle, prihvatiti kao ozbiljan i stvaran čin proklamirani pjesnikov zaokret iz uvodne pjesme kanconijera i iz one dvije duhovno-elegične pjesme u kojima govori o svom okretanju drugom svijetu, tj. bogu i nebesima pri čemu bi se odrekao svog petrarkističkog skladanja. Daljnji Držićev život i njegovo daljnje književno djelovanje ne potvrđuju da je riječ o nekoj stvarnoj i iskrenoj odluci, o stvarnom preokretu u Držićevu životu i književnom radu. Takva zaokreta u Držića nije bilo.

Pa zašto je Marin Držić onda napisao te tri svoje »obraćeničke« pjesme? Zašto se u uvodnoj pjesmi kanconijera ogradio i udaljio od svojih ljubavnih pjesama označivši ih porodom rane mladosti odnosno zašto u dvije duhovno-elegične pjesme koje je dodao nakon pjesama o smrti Fjore Šumičić propovijeda kako je potrebno da se »svit« okani »tamnosti«, a »dvigne oči k nebesima«? Što je Marin Držić htio s pjesmama i stihovima koji treba da dokažu kako je on sada drukčiji čovjek, nego bi se to moglo pomisliti prema kanconijeru i zbirci u cijelosti?

Po svemu se čini da pred sobom imamo tipični slučaj »akomodavanja« kojemu je Držić često u životu i književnom djelu pribjegavao; jasno manifestirani izraz i proklamiranje kompromisa koji mu je u tom trenutku bio potreban. Objavljujući ljubavnu poeziju i uopće poeziju petrarkističko-idiličkog i ljubavnog ugođaja, smatrao je potrebnim da se od tog svijeta i te poezije ogradi, da izjavom pokaže i dokaže da je došao k »svijesti« i da sada on sve to ipak prezire. Jedino što nam preostaje to su pretpostavke i zaključci u svezi s pitanjem zašto mu je sve to trebalo, zašto je tu igru u ovom trenutku smatrao potrebnom. Zašto mu je bilo potrebno da javno izjavljuje nešto što istovremeno u praksi demantira.

Postupak »akomodavanja« i »fenganja« treba objasniti na ovaj način:

Marin Držić je »sada« već u godinama, zreo je čovjek, mladenački dani davno su već prošli, nanizali su se događaji i zbivanja, prošle su godine snalaženja, studija i putovanja. Autoru ljubavnih pjesama, kolikogod je i dalje u »dobrim« i »aktivnim« odnosima s petrarkizmom, tj. svijetom ljubavno-idiličke petrarkističke pastorale, sada se ipak umnogome čini da je književne pažnje vrijedan i »dostojan« i jedan drugi svijet, onaj kojemu je on zapravo i bio prvenstveno okrenut: svijet stvarnog svakodnevnog života, svijet običnog življenja, svijet svakodnevnih životnih briga, svakodnevnih ljudskih i društvenih problema i preokupacija. Trebalo je izmiriti kontrapunkt između petrarkizma kao pokreta i sinonima pjesničkog skladanja, s jedne strane, i onih drugih sklonosti koji su ovom putu antipod i pri čemu su bili važniji osobni Držićevi odnosi prema sredini i društvu u kojemu je živio nego isključivo književna proturječja i divergencije

(koje je on znao usklađivati). Držić se zapravo našao u svojevrsnoj dilemi: jednima bi htio pokazati i dokazati kako je on sada u »ozbiljnijim« sferama, a druge bi htio uvjeriti kako je on pjesnik kakvi su bili i Šiško i Džore. Treba pretpostaviti da su u sredini u kojoj je živio postojali krugovi s kojima je morao računati i imati obzira. Konačno, primivši baš u to vrijeme i posljednji svećenički red, definitivno je i u potpunosti krenuo stanovitom stazom, pri čemu je usprkos naglašeno liberalnim odnosima u njega osobno i u njegovu vremenu ipak morao računati s novim statusom i okolinom koja je njegov novi položaj prihvatila.²³ Morao je udovoljavati konvenciji i prikazati se kao »ozbiljan« i zreo čovjek ali istovremeno ne samo da nije uništio svoje ljubavne pjesme, nego se skladanja pjesni ljuvenih nije htio ni odreći.²⁴

Problem pred kojim se našao Držić je riješio uspješno i lukavo, kako je to i inače znao kad mu je to u književnim postupcima i književnim »porukama« trebalo. I sada, kao i uvijek, Marin Držić je znao pronaći način da kaže ono što misli i osjeća, ali da to prikrije velom konvencije i potrebnog obzira. Očitovao je svoj stav ali je ostavio dovoljno prostora da se povuče, postavio je potreban zid za zaklon.

Svoju igru Držić je realizirao uspješno i uvjerljivo. Napisao je stihove u kojima se odrekao ljubavnih stihova, a s druge strane u objavljenih devetnaest pjesama sačuvao je zapravo netaknut cjelokupni svoj ljubavno-petrarkistički svijet. U devetnaest pjesama rekao je sve što se u petrarkističkom kanconijeru moglo reći i što je želio reći. Ne samo to — Držić je izričito, oštro i u polemičkom tonu naglasio da je on pjesnik upravo sada, da s vilama »opći« upravo sada, da »gizde i lipos vile prislavna uresa« sada »postavlja u pjesneh«.

4.

U posveti-pismu na početku svoje zbirke (»Marin Držić svojim prijateljem«) Držić kaže da ove svoje »ne dobro složene pjesni« objavljuje (»čini dat na svjetlos«) ne zbog toga što bi mislio da se ističu ljepotom izraza i dobrotom poruke (»od šta se uistinu ne varam«) nego da bi ugodio svojim prijateljima koji mu pjesme stalno traže (»ma za slobodit se, vjerujte mi, truda vazdašnjega i omraze vas prijatelja koji, ljubeći i scijeneći mene za vašu dobrotu, ljubite i scijenite moje pjesni od kojih svaki vas hoće da mu dar učinim«). On pak sa slabim rukopisom (»ni sam dobar pisalac«) i ne mogući svima udovoljiti smatra da će jedino tiskanjem svojih »pjesni« omogućiti svim prijateljima da dođu do njegovih pjesama.

Pravi razlog što se Držić dao na objavljivanje svojih pjesama bit će ipak druge naravi. Po svemu se čini da i sam čin objavljivanja pjesama spada u sklop Držićeve polemike i pjesničkog potvrđenja. Želio je i činom objavljivanja svojih pjesama pokazati da je on zaista pjesnik, želio se tako najdjelotvornije dokazati i dubrovačkoj javnosti podastrijeti najrječitiji argument: pjesme i djela koja će klevetnike onemogućiti. Objavljivanje

pjesama nastalo je u žaru polemike i predstavlja zapravo posljednji čin u prvog, književnoj etapi te polemike.

Osim izrazito polemički-obrambeno intonirane poslanice Sabu Nikulinovu Gunduliću, na takav zaključak kao da nas navode i stihovi iz obaju prologa TIRENE. U prvom prologu, pošto je naglasio kako »tko ne sjedi kod kuće i ne žali truda, po svijetu taj vidi i nauči svih čuda«, Držić na usta pastira Vučete »objašnjava« kako sada u dubravi, uz kladenac kraj gore, uz taj »medeni kladenac« koji se zove Rijeka i gdje »prolitje« s vijencem na glavi dan »vodi u slavi« jedan »mlad djetić s tim vilam pri vodi // stare kuće Držić svu mladost provodi«. Nakon toga Držić sve intenzivnije informira o tom »djetiću« koji tamo u toj dubravi »pri vodi« pjeva. Vile, tj. muze, su ga učinile dostojnim »od lovora venca«, pa će ovu državu proslaviti »do nebes«. Vile tome »djetiću« otkrivaju tajne poezije što im je Bog objavio. »Mladac« je poslušao vile i ljudi su oduševljeni (»ljude duh bijesni od slasti tolike«). Kao primjer, eto, »složio« je i TIRENU. Uostalom, naglašava Držić, to i nije neko veliko čudo i iznenađenje jer to je za obitelj Držića prirodno: »I stari njegovi vodu su tuj pili // odkle je grad ovi i s vilam općili«. Dakako, oprezni i mudri Držić spominje i druge mrtve i žive dubrovačke pjesnike i tako stavlja sebe u kontekst drugih pa zaključuje:

*Blažen se možeš rit Dubrovniče svime,
pokoli tač sloveš pjesnivci takime.*

(165—166)

I u drugom prologu²⁵ u kojemu nije u središtu pažnje Dubrovnik nego mladijenci Vlaho Držić i Marija Sinčićević, Marin Držić opet s osobitom pažnjom govori o sebi kao pjesniku, opet o Rijeci kraj gore »u raju prolitja« gdje »blazni cvitje«, gdje »ptice žuberahu« i »lito pripijevahu«. Tu je »njeka vil prisvitla uresa« koja »dipli izbrane dariva Držiću« i pri tome vila čak naglašava kako je to samo za njega:

*Tebi se hraniše dipli ove samomu
kê mnozi želiše u lugu ovemu;
uzmi ih ter otsad kraj rike na travi
Dubrovnik slavni grad svireći proslavi.*

(107—110)

Dakako »mladić« je poslušao vilu, uzeo je »dipli« i »medeni glas« ubrzo se je proširio.

Nakon ove »informacije« slijedi drugi dio priče pastira Obrada, dio koji izaziva našu izuzetnu pažnju. Riječ je o reakciji na koju je Obrad naišao kad je došao u grad i pričao o »mladiću« i o »medenom glasu« njegovih »dipli«. Ne privlači u ovom trenutku našu pažnju nepovjerenje »mnogih« prema vijesti koju im je Obrad donio o »medenom glasu« novog pjevača »kraj rike« (za to nepovjerenje smo znali). Našu pažnju o izrazima pakosti kojom je vijest primljena izaziva pojedinost kako pjevanje tog »mladića« građanima nije nova stvar. Vlašiću Obradu »mnozi« su naime odgovorili:

*Držića svi znamo pobolje nego ti
priko mora tamo kî uči sviriti,
komu se raspuknu sviraoca učeći,
a grlo zamuknu, u gradu hoteći
s pjevaoci boljima glasom se natjecat
visok glas tko ne ima, s kojim ga nî spjevat.*

(123—128)

Što doznajemo iz ovih izuzetno zanimljivih stihova? Doznajemo slijedeće: Nepovjerenje prema Držiću nije započelo sada nakon Držićeva nastupa s TIRENOM i nakon njegova povratka iz Italije. Ono je starijeg datuma i počelo je čim se Držić kao pjesnik javio. Prema mišljenju pakosnika, Držić se već prije odlaska u Italiju htio »glasom natjecat« s »boljima« ali u tome nije uspio: raspukla mu se »sviraoca« i morao je zamuknuti, otići. Onima koji svojevremeno nisu prihvatili Držića i sada smeta njegov uspjeh, pa i sada nadomjestak svom nezadovoljstvu zbog Držićeva očitog uspjeha pronalaze u isticanju kako je to onaj isti koji je svojevremeno nešto htio ali nije uspio, to je onaj koji se pred boljima morao povući. Tom zlobnom konstatacijom oni završavaju, a Vlašić Pribat je onaj koji nastavlja:

*Ma kad on dođe pak poče sviriti
tuj, kako manen, svak ide ga sliditi.*

(129—130)

U Držićevu izjavi iz posвете kako ima mnogo prijatelja koji vole njegovu poeziju i koji je žele imati, ne treba sumnjati. Isto tako ne treba sumnjati ni u to da su »mnozi« već od početka prema Držiću pokazivali odbojnost i neprijateljstvo, a kad se Držić ipak nametnuo i kao pjesnik potvrdio, nisu skrivali svoj jal, svoju pakost. Iz daljnjih Držićevih književno-biografskih podataka i postupaka čini se da motivi za odbojnost nisu bili isključivo u književno-pjesničkim sferama. Teško je, ako ne i nemoguće, sa sigurnošću utvrditi izvore i razloge zašto je jedan dio Dubrovčana odmah bio nesklon prema Držiću. Čini se da ipak ne možemo sve svesti na relacije Držićeve kritike stanovitih pojava u dubrovačkom životu. Možda je Držić i ponekim činom i postupkom u svakodnevnom životu povremeno gubio sposobnost vidre, očitovao se i ljudima zamjerao.²⁶ Možda postoje neki podaci i događaji koje notarski spisi nisu zabilježili. Kako god bilo i gdje god se nalazili prvotni izvori odbojnosti i neprijateljstva nekih Dubrovčana prema Držiću, taj odnos manifestiran na razne načine bio je u krajnjoj točki uvijek jedan te isti.²⁷

U vezi s ovim mi danas ne znamo ono što je pri tome najvažnije: kakvim je književnim djelima Marin Držić počeo u Dubrovniku »sviriti« i time se prema mišljenju pakosnih kritičara bezuspješno natjecati s drugima. Jesu li to bile samo pjesme, dakako, ljubavno-petrarkističke pjesme (kao što je najprirodnije pomisliti) ili se možda u to vrijeme, prije odlaska u Italiju, Držić okušavao već i u nekom drugom književnom obliku, npr. u pastirskoj eklogi. Dobro je primijećeno kako nije vjerojatno »da bi taj toli-

ko talentirani i ambiciozni književnik koji je bio, s pravom, uvjeren u svoj pjesnički dar, koji je književni rad smatrao svojim životnim pozivom, da bi, dakle, takav čovjek čekao do svoje četrdesete godine pa da tek onda počne pisati dramske tekstove.²⁸

Određen svojom profesijom Marin Držić je živio pomalo po strani od naprignutog svakodnevnog života svoje sredine, a s onako naglašenim i razvijenim darom zapažanja imao je vremena da stvari u svom gradu vidi i doživljava. Imao je osim toga i već razvijenu domaću književnu, pa i dramsko-scensku tradiciju, i pastoralnu i komediografsku, pa nema razloga da i te oblike književnog djelovanja sasvim isključimo kad razmišljamo o njegovim književnim pripremama, planovima i preokupacijama, pa eventualno i pokušajima prije odlaska u Italiju 1538. godine.

Držićevi kritičari prebacujući mu plagijat stavili su mu pred oči u prvom redu, ako ne i isključivo, već afirmiranog Mavra Vetranovića. Mavro Vetranović skladao je, kako sam Držić kaže, i »zemaljska« i »rajska«, tj. pjesme i ljubavno-petrarkističke i duhovno-refleksivne.²⁹ Ali Vetranović je pisao i pastore, pastirske ekloge, dakle upravo vrstu koju će Držić zavoljeti i onako uspješno gajiti. Nije isključeno da su dubrovački kritičari ne samo u Držićevoj lirici nego i u nekoj nama danas nepoznatoj pastoralu (eklogi) ili u pastoralnoj skici neke poznate nam pastore »otkrili« tragove Mavra Vetranovića.³⁰ Držić je u to vrijeme ne osjećajući se dovoljno snažnim, a i zbog čitava niza drugih okolnosti povezanih uz njegov status i status njegove obitelji, ojađen a i tražeći put i izlaz vlastitoj egzistenciji, napustio — trenutno — poprište borbe i otišao. A zatim kad je usavršio zanat, kad je temeljito naučio »sviriti«, vratio se i — »zasvirio«. A kad su se nakon TIRENE kritičari i klevetnici opet javili Držić, sad već sasvim siguran u sebe, odgovorio je i skladanjem pjesni, i deklaracijama i, konačno, tiskanjem svojih djela.

BILJEŠKE

¹ Stari pisci hrvatski VII, 2. izd., Zagreb 1930, Prir. Milan Rešetar.

² O podacima povezanim uz izdanje Držićevih djela raspravlja Rešetar u Uvodu u izdanje Držićevih djela (SPH VII, 1930), i posebno, s obzirom na izdanje iz 1551. g., u GRADI IX (Bibliografski prilozi II. 5.K dubrovačkim izdanjima XVI. vijeka, 44—45). Zagreb 1920.

³ M. Rešetar, SPH. VII. Uvod, str. LXXVI.

⁴ Isto. § 41. Svoju misao Rešetar objašnjava pretpostavkom da Držić »pošto je tamo (tj. u Italiji) došao u neposredan dodir s talijanskim teatrom bez sumnje nije zatim više mario ni za što drugo već za pozorište i pozorišne predstave i drame«. (LXXVI). — Rešetarovo razmišljanje dvostruko je neprihvatljivo: 1. Držić je već prije odlaska u Italiju, prije 1538. godine, imao u Dubrovniku dramsko-scenskih uzora, a i organiziranih predstava pa nije morao tek u Sieni osjetiti pravi poziv i doživjeti osobno književno opredjeljenje, 2. okretanje dramu i sceni nije ga moralo (što se i pokazalo) udaljiti od »skladanja pjesni«.

⁵ Vidi bilj. 3.

⁶ Rešetar, Uvod, §. 42.

⁷ Isto, str. LXXIX.

⁸ *Branko Vodnik*, Povijest hrvatske književnosti, Zagreb 1913, 155.

⁹ *Mihovil Kombol*, Povijest hrvatske književnosti do preporoda, Zagreb 1945, 142.

¹⁰ *Rafo Bogišić*, Marin Držić — petrarkist, Literatura II, Zagreb 1958.

¹¹ *Svetozar Petrović*, Umeci petrarkističke lirike u komedijama Marina Držića, Umjetnost riječi XI, 1967, br. 1.

¹² Ne treba sumnjati da Svetozar Petrović otvara jedno nadalje važno i zanimljivo pitanje. Ne treba sumnjati u to da bi potanja istraživanja i temeljite usporedbe jezika, stila i općenito ljubavno-pjesničkog odnosa pojedinih kanconijera i pjesnika ukazali na razne afinitete i odbojnosti, na sklonosti i odabire, na reakcije i srazove unutar onoga što obično nazivamo jednom odrednicom: hrvatskim petrarkizmom u Dubrovniku, a što često u cijelosti poistovjećujemo s onim što su bili intonirali i oformili Šiško Menčetić i Džore Držić.

¹³ *Josip Torbarina*, Marin Držić, pjesnik, Zbornik radova o Marinu Držiću, MH. Zagreb 1968.

¹⁴ *Frano Čale*, Petrarka i petrarkizam, Zagreb 1971, 127—140.

¹⁵ *Marin Franičević*, Razdoblje renesansne književnosti, Povijest hrvatske književnosti, Knj. 3, Zagreb 1974, 126.

¹⁶ U Rešetara (SPH, VII, 2. izd. 5—16) ima devetnaest pjesama ali je, kako je to već uočio Svetozar Petrović (cit. mj. str. 8 bilj. 8). »Rešetaru promaklo da su u pjesmi koju numerira brojem 10. zapravo dvije pjesme — prva do kraja strane izvornog izdanja, tj. do 20. stiha, i ta je u Marulićevim dvanaestercima, a u drugoj — u kojoj šalje svoj uzdah kao glasnika gospoји — drukčiji je i stih (tu su, naime, dvostrukorimovani dvanaesterci južnog tipa«.

¹⁷ Među ostalim, teško je pretpostaviti da bi Držić samo u 19 pjesama bio »motiviran« trima gospoјama koliko ih Držić, dakako u akrostisima, spominje u svom malom kanconijeru (Anica, Pava /Pavla/ i Pera). I zaokružen broj (dvadeset) govori o umjetnom, smišljenom odabiru.

¹⁸ *M. Rešetar*, cit. mj. LXXVI. Vidi ovdje bilj. 4.

¹⁹ Fjora Šumičić umrla je nedugo iza 14. XII 1549. kad je izdiktirala svoj testament. Muž Martin sklopio je 1. X 1550. novi ženidbeni ugovor, ovaj put s Dživom iz obitelji Držića (*M. Rešetar*, cit. dj. LXXVII. bilj. 1). Držićeva poslanica Sabu Gunduliću nastala je također u to vrijeme jer se odnosi na aferu o plagijatu koja je opet neposredno povezana uz TIRENU.

²⁰ O sebi kao nasljedniku Šiška Menčetića i Džore Držića govori Marin Držić u pj. br. 24. (str. 18) i u prologu Tirene (72—73).

²¹ Tako npr. cijelu 14. pjesmu, nešto parafrazom a dobrim dijelom (stihovi 7—14) doslovno inkorporira u Ljubmirov monolog u 1. činu Tirene (str. 77).

²² Držićeva posveta na početku izdanja u Rešetara, cit. dj. str. 3—4.

²³ U proljeće 1549. Držić je još uvijek đakon (kao đakon spominje se još od 1536), još nije svećenik iako ga u dokumentima znaju nazivati *padre Marino*, a pred sudom nastupa stavljajući ruke na grudi »kako to rade svećenici« (posta la mano al petto de more sacerdotum). Kao svećenik (presbyter) spominje se od 1550, pa je posljednji red primio dakle upravo u ovo vrijeme svog intenzivnog nastupa u književno-kazališnom životu.

²⁴ Pričajući Sabu Gunduliću o »vili ureda prislavna« koja ga je »zavezala lipotom« dodaje svoj stav: U meni to pravim: učinit tko će toj/da ikad ostavim sej pjesni, bože moj (70—72).

²⁵ Prihvaćeno je mišljenje da je prva izvedba TIRENE bila o pokladama 1549, a druga na piru Vlaha Držića, dvije godine kasnije (tj. 1551). Iako mi zapravo s apsolutnom sigurnošću ne znamo kad je održana ni prva ni druga izvedba TIRENE, gornji zaključci su prema svim poznatim nam okolnostima vjerojatni i opravdani. Ostaje, međutim, problem kako održavanje druge izvedbe TIRENE (1551) i pripremu teksta s te izvedbe (npr. drugu varijantu prologa) uskladiti s izdanjem koje bi, prema mišljenju istraživača, bilo datirano upravo 1551. godinom. U svakom slučaju, neki podaci iz »Pjesni ljuvenih« (npr. smrt Fjore Šumičić 1549. ili 1550) dokazuju da su i pjesme i ostala djela izdanja nastala, odnosno redigirana upravo tih godina. A knjiga je nadnevak 1551.

mogla imati (ako ga je imala), a pojaviti se i kasnije. Naime, ta je godina mogla biti na rukopisu i onda ostati i u tiskanom obliku, na knjizi.

²⁶ Iz zapisnika i saslušanja pošto je Držić u sumrak 16. IV 1548. bio premlaćen dok je šetao ulicom od Crevljara (udario ga je i onesvijestio neki Vlaho Kanjica) uopće se ne da zaključiti razlog napada na Držića (V. Rešetarov zbornik, 262). Nije dakako isključeno da su posrijedi bila neka materijalna potraživanja rektora Domina, ali nisu isključeni i neki drugi i drukčiji nama danas nepoznati motivi. Držić je bio i kasnije fizički napadan.

²⁷ Milan Ratković (Pomet ili Tirena, Dubrovnik XI, 1. 1968, 49—53) s puno logike zaključuje da je prije Tirene nastao i prikazan Pomet i da je upravo Pomet svojim sadržajem uzbudio i izazvao mnoge Dubrovčane. Ipak, pakosni stihovi o »raspukloj svirali« i »sviraocu« koji je neslavno pobjegao ne mogu se uskladiti s eventualnim nezadovoljstvom Dubrovčana koji su se prepoznali u neugodnom svjetlu u komediji »Pomet«. Srdžba nakon »Pometa« mogla je neспоразум i odbojnost pojačati, intenzivirati.

²⁸ M. Ratković, cit. mj. 49.

²⁹ Držić u pjesmi »Svitlomu i vridnomu...«, a citirajući izjave klevetnika piše:

»Iako je, ni sada pjesnivac neg jedan
zemaljska ki sklada i rajska u pjesan...
U pjesan taj stavi sve Držić što poje«.

(31—32, 35).

Na drugom mjestu, pošto je istakao Vetranovićevo pobožno-refleksivno pjevanje, Držić govori i o drugim Vetranovićevim stihovima:

Na školju tuj stoje andeoski u vas glas
pripijeva i poje višnjega slavu i čas...
Kad pjesni ljuvene taj spijeva kraj mora,
zamuknu sirene i vile od gora;
a ribe kê more široko plivaju
i zviri od gore sve ga uzslušaju.

(157—158, 161—164)

³⁰ Vidi moju raspravu: Mavro Vetranović i Marin Držić, *Croatica* 1. 1970.

A COLLECTION OF LOVE POETRY («CANZONIERE») BY MARIN DRŽIĆ

by Rafo Bogišić

Marin Držić's love poetry has only recently drawn attention. The time of originating of the »Canzoniere« is considered as a particularly interesting question. It was printed in Venice, with some other works by Držić, in 1551. The question is important since it is directly connected with the problem of Držić's literary development, with his poetical status, and with the complex problem of the author's poetical orientation.

Only twenty love poems written by Držić have survived. While preparing his book, the author made a rigorous selection from Držić's love poetry. When were those poems written? The poems themselves may in some measure answer that question. There are places in them referring to »early youth«, but there are also allusions and clear indications showing that others were of a later date,

from the time immediately before the printing of the book. The fact alone that the love poems were taken into consideration at the time of printing, confirms how much one part of Držić's being was deeply influenced by Petrarchism.

There is another reason why Držić, »even now«, when in his literary development and in the view of some known biographical facts he was considerably inspired by some other and different ideas and not Petrarchist amorous preoccupations, wants to introduce himself as a poet of love. Having considered his Petrarchist poems to be true poetry, he performed, by printing this love poems, an act within the framework of his personal polemic towards those who did not appreciate him, emphasizing at the same time his own poetical excellence. He revealed that his leaving Dubrovnik was but an episode; he perfected his craft, has learned »piping«, has returned and has continued an intensive literary work. When, after the publication of his »Tyrene« the critics and slanderers reemerged, Držić, now quite self-confident, retorted with writing poetry, occasional declarations about himself, and, finally, by letting his works be printed.